

Nr 83.

Av herr **Sundström m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts framställning om anslag till stipendier, uppmuntran och belöningar åt svenska tonsättare.*

I årets statsverksproposition rörande åttonde huvudtiteln är det under kungl. Musikaliska akademiens stat uppförda reservationsanslaget för stipendier, uppmuntran och belöningar åt svenska tonsättare upptaget med ett belopp av 26 000 kronor.

Denna summa utgör visserligen en höjning från föregående års anslag med 30 %, men beloppet representerar med nuvarande penningvärde ett realvärde, som betydligt understiger vad som vid åtskilliga tillfällen tidigare utgått till tonsättarna.

Dessas ogynnsamma ekonomiska situation i dagens läge i fråga om stipendieanslag kommer även till synes vid en jämförelse med det reservationsanslag, som upptagits till författarstipendier i årets statsverksproposition. Detta anslag utgör 100 000 kronor, innebärande en ökning med 33 1/3 % från föregående års anslag. Denna jämförelse, som utvisar att till tonsättarna föreslagits ett stipendiebelopp, som utgör knappast mer än fjärdedelen av författarnas, måste även ses mot bakgrunden av att tonsättarna gentemot författarna även i övrigt äro ogynnsammare ställda i fråga om inkomstmöjligheter. Härvidlag hänvisas till vad 1947 års musikutredning framhåller i denna fråga i sin den 14 oktober 1949 överlämnade promemoria rörande statliga tonsättarstipendier.

”De musikaliskt skapande krafterna, tonsättarna, inta en central plats i ett lands musikodling. Syftet med all reproducerande musikutövning i form av institutioner, orkestrar, solister är först och främst att ge tonsättarnas skapelser klingande gestalt. Deras produktion är en förutsättning för musiklivet, och deras konstnärliga budskap är väsentligt i alla sammanhang. Detta budskap är med varje generation ett nytt. Utan ett aktuellt inhemskt musikskapande skulle musikutövningen i vårt land blott fungera som ett museum för tonkonstens skatter från gångna tider. I Sverige har det inhemska musikskapandet under det sista halvseket blomstrat upp på ett storartat sätt. Ständigt nya generationer av svenska tonsättare växa fram. Åtskilligt av 1900-talets svenska produktion har också visat sig äga kvaliteter, som hålla även när de bedömas efter internationell måttstock, och har vunnit erkännande långt utanför landets gränser.

De svenska tonsättarna av i dag arbeta emellertid under i många avseenden svåra yttre förhållanden. I motsats till äldre epoker, då tonsättarna skapade sin musik för bestämda ändamål och i regel voro i tjänst vid hov eller kyrka, ha de under de sista 150 åren kommit att stå fria på samma sätt som andra kategorier av konstnärer och alltså blivit hänvisade till att genom sin produktion söka få

sin huvudsakliga försörjning. Detta är dock förenat med stora svårigheter. Av olika skäl äro nämligen förhållandena på musikaliskt område ur ekonomisk synpunkt betydligt mindre gynnsamma än på andra konstområden. Detta klarlägges måhända bäst genom en jämförelse mellan tonsättarnas situation och författarnas.

För att kunna fylla alla de krav vår tid ställer på en seriös tonsättare fordras att han har en lång och omfattande utbildning. Denna måste vara av såväl praktisk som teoretisk art och inbegriper kännedom om instrumenten och deras teknik, orkester och instrumentation, vokalmusik, såväl solistisk som i kör, vidare omfattande kunskaper i harmonilära, formlära, kontrapunkt och kompositions-lärans många tekniska aspekter. I regel börjar den blivande tonsättaren dessa studier vid relativt unga år. Situationen är således mycket olika den som t. ex. en författare befinner sig i när han är beredd att börja en skapande gärning på sitt område. För det litterära skapandet kräves icke någon motsvarande specialutbildning.

Samtidigt äro emellertid tonsättarnas möjligheter att få ekonomiskt utbyte av sin produktion mycket ogynnsamma i förhållande till författarnas. De senare få sina arbeten publicerade genom ett förlag, deras arbeten läsas av en relativt stor publik och inbringa omedelbart en inkomst. Författaren har dessutom möjligheter att genom att åtaga sig uppdrag i dags- och veckopress direkt genom sin produktion uppnå en god ekonomisk standard. Ett musikverk når sin publik på ett helt annat sätt. Dess öde är helt beroende av i vilken utsträckning det blir föremål för offentliga framföranden. Antalet konsertinstitutioner, som kunna åtaga sig framföranden av exempelvis ett större orkesterverk, är relativt litet, och tonsättaren kan fördenskull sällan räkna med att hans verk skall befordras till trycket. Notmaterial tillställes konsertinstitutionerna på andra sätt. Vid de offentliga framförandena kan musikverket så småningom nå en mycket stor publik. Men det sker på ett helt annat sätt än i fråga om litterära alster. Ett musikverk kräver nämligen en betydligt längre tidrymd för att nå kontakt med publiken. Antalet framföranden per år blir för ett verk av större format i allmänhet ganska lågt. I gengäld lever ett värdefullt verk kvar på repertoaren under lång tid. Under decenniernas lopp arbetar det sig in i publikens medvetande för att — kanske långt efter tonsättarens död — slutligen betraktas som en klenod i den nationella musikskatten.

Ett orkesterverk av större format, exempelvis en symfoni, kan det ta månader eller år i anspråk att fullborda. Men tonsättaren har uppenbarligen ytterst små möjligheter att inom rimlig tid erhålla ekonomiskt vederlag för sitt arbete. Han är nästan uteslutande hänvisad till att bevaka sina intressen i samband med de offentliga framförandena av hans alster. Detta har också visat sig vara en naturlig och framkomlig väg. Sedan 1923 bevakas de svenska tonsättarnas ekonomiska intressen av Föreningen Svenska tonsättares internationella musikbyrå, STIM u. p. a. Genom STIM regleras alla frågor rörande musikalisk äganderätt och förmedlas bestämda utföranderättsättningar till tonsättarna för varje uppförande av något av deras verk.

Det råder intet tvivel om att denna organisation varit av den största betydelse för tonsättarna och avsevärt förbättrat deras sociala situation. Men alltjämt måste de som odelat önska ägna sina krafter åt ett seriöst musikskapande göra stora upppoffringar. En beräkning av de svenska tonsättarnas inkomster i form av STIM-avgifter under kalenderåret 1948 visar, att av inalles omkring 90 komponister på det seriösa området endast fem nått upp till en årsintäkt av 4 000 kronor och däröver, medan fjorton befinna sig inom området 1 000—4 000 kronor och de övriga därunder. För att belysa vad som i realiteten ligger bakom dessa siffror kan anföras, att en tonsättare för framförandet av ett större orkesterverk i någon av landets största orkesterföreningar (Stockholms eller Göteborgs) i genomsnitt erhåller en utföranderättsersättning på omkring 80—90 kronor.

Anmärkningsvärt är, att de som leverera lättare musik, schlager och filmmusik, ha en helt annan ekonomisk position (97 över 1 000 kronor). Här föreligger alltså den faran, att krafter som både ur personlig och nationell synvinkel borde få möjligheter att odelat ägna sig åt sitt konstmusikaliska skapande av ekonomiska skäl tvingas åtaga sig uppgifter av annan art. Detta har i några fall skett, vilket framställer nyss angivna siffror i en än ofördelaktigare belysning. För att fullständiga uppgifterna bör ytterligare nämnas, att tonsättarnas inkomster från uppföranden i utlandet utöver de svenska utföranderättsersättningarna belöpa sig till i genomsnitt 10 % av inkomsten från uppförandena inom landet.

Det är tydligt att en tonsättare icke i tillnärmelsevis samma utsträckning som en författare kan räkna med att få sina verk förlagda och honorerade genom förlag. Det torde också klart framgå, att de ersättningar som utgå för offentliga framföranden visserligen äro betydelsefulla, men otillräckliga och föga gynnsamma för den seriösa konstmusikens företrädare. Alla skäl synas därför tala för att den ur musik- och kulturlivets synpunkt oundgängliga yrkesgrupp som våra tonsättare utgöra i viss utsträckning måste få räkna på statligt stöd för sin verksamhet. Den naturligaste vägen är att utdela statliga tonsättarstipendier, vilket också skett i Sverige alltsedan 1893. Riksdagen beviljade då ett reservationsanslag på 6 000 kronor, vilket belopp 1909 höjdes till 15 000 kronor och 1919 ytterligare till 25 000 kronor. Den 7 november samma år utfärdade Kungl. Maj:t kungörelse angående stipendier m. m. åt tonsättare (Svensk författningssamling 1919 nr 717). Fram till 1931—32 förblev stipendiebeloppet oförändrat, men nedsattes 1932 till 15 000 kronor och 1933 till 10 000 kronor. Under de följande åren har beloppet varierat från dessa sistnämnda summor ända ned till 5 000 kronor (1940), höjdes år 1945 till 15 000 kronor och uppgick 1948 till 20 000 kronor. Ser man till realvärdet hos dessa belopp är det ofrånkomligt att utvecklingen innebär en påtaglig försämring. En stipendiesumma som år 1909 belöpte sig till 15 000 kronor torde med hänsyn till penningvärdets fall nu motsvara omkring 40 000 kronor. Därtill kommer att musikkulturens allmänna framväxt och de svenska tonsättarnas växande antal tala icke blott för ett bibehållande, utan en höjning av det totala stipendiebeloppets realvärde.

Kungl. Musikaliska akademien har varje år i underdåniga skrivelser hemställt om höjning av anslaget för tonsättarstipendier och — väl närmast på grund av penningvärdets förändring — sedan 1947 anfört beloppet 35 000 kronor såsom önskvärt. Akademien har i dessa sammanhang tillika åberopat förhållandena i de nordiska grannländerna. Musikutredningen betraktar kungl. Musikaliska akademiens upprepade hemställan om en höjning av stipendiebeloppet icke blott som välmotiverad utan som ett mycket blygsamt krav och anser att de här ovan anförda synpunkterna på tonsättarnas ekonomiska och sociala förhållanden motivera ett betydligt förstärkt statligt stöd åt denna kategori av skapande konstnärer.

En höjning av tonsättaranslaget skulle närmast ha till syfte dels att bereda produktiva tonsättare möjlighet att åtminstone under någon del av året avsäga sig betungande förvärvsarbete för att helt kunna ägna sig åt kompositionsverksamhet, dels att bereda yngre tonsättare sådana utländska studiemöjligheter, som avses i bestämmelserna för detta anslag.

Med anledning av vad som sålunda anförts få vi hemställa,

att riksdagen måtte besluta att för budgetåret 1952/53 anslå 40 000 kronor på det under kungl. Musikaliska akademiens stat uppförda reservationsanslaget för stipendier m. m. åt svenska tonsättare.

Stockholm den 22 januari 1952.

Walter Sundström.

Harald Hallén.

Margit Wohlin.
